

ΑΝΤ. Δ. ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ

Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ

Τὸ θέμα τῆς συζητήσεως, πὸν προγραμμάτισε ἡ Ἑταιρεία Ἑλλήνων Φιλολόγων ΠΛΑΤΩΝ, «Ἡ διδασκαλία τῶν Ἀρχαίων Ἑλληνικῶν. Θεωρία καὶ πρακτική» ἀποδεικνύει, εἰ μὴ τι ἄλλο, τὴ μεγάλη εὐαισθησία καὶ τὴ βαθειὰ συνείδησι εὐθύνης τῶν κλασσικῶν φιολόγων ἔναντι τοῦ ἐπίκαιρου καὶ σοβαροῦ αὐτοῦ ζητήματος τῆς Παιδείας μας.

Τὸ θέμα τῆς ἐπαναφορᾶς τῆς διδασκαλίας τοῦ μαθήματος τῶν Ἀρχαίων Ἑλληνικῶν καὶ στὸ Γυμνάσιο ἀπὸ τὸ πρωτότυπο ἀπασχόλησε τόσο τοὺς κλασσικοὺς φιολόγους, ὅσο καὶ ἄλλους ἀνθρώπους τοῦ πνεύματος ἀμέσως μετὰ τὴν ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμισι τοῦ 1976, ἰδίως μετὰ τὴν «Ὁμιλία-ἀνακοίνωσι: Ἡ ἀνάκτησι τῆς ἑλληνικῆς Παιδείας» τοῦ τότε ὑπουργοῦ Ἑθνικῆς Παιδείας καὶ Ὁρησκευμάτων κ. Ἀντ. Τρίτση, πὸν ἔκανε τὴν 8ῃ Ἰουλίου 1987 στὸ Πρῶτο Πανεπιστήμιο τῶν Ἀθηνῶν. Ἐκτοτε τὸ ζήτημα τῶν Ἀρχαίων Ἑλληνικῶν ἄρχισε νὰ ἀναζωπυρῶνεται ἐντυπωσιακὰ καὶ νὰ διεξάγεται ἐντονος διάλογος τόσον μέσῳ τοῦ ραδιοφώνου καὶ τῆς τηλεοράσεως, ὅσον καὶ μέσῳ τοῦ ἡμερησίου καὶ περιοδικοῦ τύπου, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐξ ἀφορμῆς τῆς διαπιστουμένης ὑποβαθμίσεως τῶν Ἀρχαίων Ἑλληνικῶν καὶ τῆς παρατηρουμένης κρίσεως, πὸν δημιούργησε ἡ μεταρρύθμισι αὐτῆ, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐξ ἀφορμῆς τῆς γενικῆς αἰσθήσεως ὅτι ἡ ἀναγκαιότητα τοῦ ἀδιαφιλονίκητου δικαιώματος ὑπάρξεως τῆς κλασσικῆς παιδείας στὸ ἐκπαιδευτικὸ μας πρόγραμμα ἀποτελεῖ ἀναντίρρητο γεγονός ἐπὶ τὴν τεχνοκρατούμενη σημερινὴ ἐποχὴ. Ὑποβάθμισι τῶν κλασσικῶν σπουδῶν ἔχομε ἐπίσης καὶ ἐπὶ τὴν Δυτ. Εὐρώπη ἐξ αἰτίας τοῦ ὕλοκεντρικοῦ πολιτισμοῦ τῆς. Ὅλοι γνωρίζομε τὴν καλὰ ζούσα πρόοδο τῆς ὑψηλῆς τεχνολογίας καὶ τὸν πολιτισμὸ τῆς μηχανῆς, ἡ ὁποία ἐξουδετερώνει τὴν ἀρχαία παράδοσι γιὰ νὰ καθιερώσει μιὰ νέα. Ἡ μηχανὴ ἀπαλλάσσει ὄντως τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ περιττὸ μόχθο καὶ τοῦ παρέχει ἄνετη καὶ εὐχάριστη ζωὴ, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐξουσιάζει καὶ τοῦ ἐπιβάλλει κανονισμοὺς καὶ νόμους δικούς τῆς, ἀπειλεῖ τὶς πανανθρώπινες ἀξίες καὶ ἐπηρεάζει τὴν ὑφὴ τῆς κοινωνίας. Ἀπομακρύνει ἀλλὰ καὶ προκαλεῖ συγχρόνως τὸ θάνατο. Στὴν ἠλεκτρισμένη ἀτμόσφαιρα μὲ τὴν καταπληκτικὴ ἀνάπτυξι τῆς Τεχνικῆς καὶ τῶν Φυσικῶν καὶ Μαθηματικῶν Ἐπιστημῶν, ἐπὶ τὴν ἐποχὴ τῶν διαστημικῶν κατακτήσεων καὶ τῆς Πληροφορικῆς, ἡ διδασκαλία τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς Γραμματείας θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς τεχνοκράτες ἀφελῆς ἀναχρονισμός. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ τεχνικὲς γνώσεις καταλαμβάνουν τεράστιο χῶρο, τίθεται τὸ ἐρώτημα: ποιὲς ἄλλες γνώσεις θὰ πρέπει νὰ συνυπάρξουν μὲ τὶς τεχνικὲς γνώσεις; Εἶναι ἀνάγκη νὰ ριφθεῖ τὸ κύριο βᾶρος ἐπὶ τὴν καλλιέργεια τῆς Τεχνικῆς καὶ τῶν Φυσικῶν καὶ τῶν Μαθηματικῶν Ἐπιστημῶν πρὸς ζημίαν τῶν ἄλλων γνώσεων ἢ θὰ πρέπει παράλληλα μὲ τὴν ἀνάπτυξι τοῦ τεχνοκρατικοῦ πολιτισμοῦ νὰ καλλιεργοῦνται καὶ οἱ πνευματικὲς ἐπιστῆμες; Ἄν ναι, σὲ ποιά ἔκτασι θὰ πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἐνδεδειγμένη ἀναμεταξύ τους ἀναλογία; Οἱ κλασσικοὶ φιολόγοι ὄχι μόνον τῆς Ἑλλάδος ἀλλὰ καὶ ὀλόκληρου τοῦ μορφωμένου κόσμου ἀντιλαμβάνονται τὴ σοβαρότητα τῆς καταστάσεως αὐτῆς καὶ ἀγωνιοῦν. Ὁ εὐρωπαϊκὸς σύνδεσμος κλασσικῶν φιολόγων Colloquium Didacticum Classicum, ἀποτελούμενος ἀπὸ δέκα (10) μέλη εὐρωπαϊκῶν χωρῶν, πὸν ἐδρεύει ἐπὶ τὴν Γάνδη τοῦ Βελγίου καὶ

λειτουργεί από το έτος 1963 ως διεθνές γραφείο, επιδιώκει την ανταλλαγή απόψεων άφ' ενός μόν σχετικά με τις μεθόδους διδασκαλίας των 'Αρχαίων 'Ελληνικών και των Λατινικών, άφ' ετέρου δέ με τις παιδαγωγικές αξίες, των οποίων φορείς είναι τα κλασσικά κείμενα.

'Εμείς οι 'Ελληνες φιλόλογοι, συναισθανόμενοι το βάρος τής εϋθύνης και του προορισμού μας ως εκπαιδευτικών, συνήλθαμε σήμερα για να επανεξετάσουμε το ζήτημα τής διδασκαλίας των 'Αρχαίων 'Ελληνικών από το πρωτότυπο στο Γυμνάσιο. Δέν προτιθέμεθα βέβαια ούτε κριτική στην όλη συντελεσθεΐσα μεταρρύθμισι να άσκήσουμε ούτε τήν καθαρεύουσα να προωθήσουμε ούτε τή δημοτική γλώσσα να πολεμήσουμε. 'Η Δημοτική έχει διά νόμου ήδη καθιερωθεί και είναι ή επίσημη γλώσσα του Κράτους και τής 'Εκπαιδύσεως. Θέλομε όμως να επισημάνομε τις συνέπειες τόσον τής μονομερούς διδασκαλίας τής Δημοτικής σε όλες τις βαθμίδες τής Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας 'Εκπαιδύσεως, όσον και τής καταργήσεως τής διδασκαλίας των 'Αρχαίων 'Ελληνικών από το πρωτότυπο στο Γυμνάσιο.

'Ολοι οι πεπαιδευμένοι άνθρωποι από την εποχή των Ρωμαίων μέχρι σήμερα δέν έπαυσαν να εκτιμούν κάθε τι που έχει σχέση με τους άρχαίους 'Ελληνες. Θαυμάζουν τόν πολιτικό των, που εκείνοι δημιούργησαν και προήγαγαν σε άκρα τελειότητα και τοιουτοτρόπως τόν κατέστησαν άθάνατο. Μελετούν τα λογοτεχνικά και τα καλλιτεχνικά έργα των, τα όποια θεωρούν αιώνια πρότυπα προς άπομίμησι, διότι τα χαρακτηρίζουν ή πρωτοτυπία, ή αλήθεια, ή σαφήνεια, ή ακρίβεια, ή λιτότητα, ή πληρότητα και τó κάλλος. Μαθαίνουν τή θεία γλώσσά των, ή όποια διαφυλάττει σιωπηρά αλλά φωτεινά τους άγλαους καρπούς του άγέραστου έλληνικού πνεύματος. Στη Ρώμη όχι μόνον άνθρωποι πνευματικοί αλλά και συγκλητικοί και στρατηγοί και αυτοκράτορες διαλέγονταν και έγραφαν έλληνιστί, κύπτοντας και αυτοί ταπεινά τόν αυχένα πρό του πνευματικού μεγαλείου του μικρότερου και ύποταγμένου σ' αυτούς έλληνικού λαού. 'Ετσι εξηγείται γιατί ό 'Απόστολος Παύλος άπευθυνόμενος προς τους Ρωμαίους, άν και ήταν 'Ιουδαίος, έγραψε επιστολή έλληνιστί και όχι λατινιστί, όπως θα άνέμενε κανείς. Το ίδιο έπραξαν και οι τρεις Εϋαγγελιστές 'Ιωάννης, Λουκάς και Μάρκος προτιμήσαντες τήν έλληνική γλώσσα, ή όποία ήταν παγκόσμια και κατάλληλη για να διαμηνύσει σε όλη τήν Οικουμένη τα ύψηλά διδάγματα τής χριστιανικής θρησκείας. 'Αργότερα και ό τέταρτος Εϋαγγελιστής Ματθαίος μεταφράζει τó Εϋαγγέλιό του από τήν έβραϊκή στην έλληνική, τήν όποία κατανοούσαν όλοι οι μορφωμένοι άνθρωποι τής εποχής εκείνης.

Τήν πνευματική ύπεροχή των άρχαίων 'Ελλήνων έναντι των άλλων λαών τής αρχαιότητας άποδεικνύει ό διάλογος μεταξύ του Αιγύπτιου ιερέως τής θεάς 'Ισιδος και του Σόλωνος στον *Τίμαιο* του Πλάτωνα (21ε κ.έ.). 'Απευθυνόμενος ό Αιγύπτιος ιερεύς προς τó Σόλωνα λέγει τα εξής: «'Όταν οι θεοί διεμοίρασαν μεταξύ των τή γή, ή θεά 'Αθηνά άνέλαβε τή δική σας και τή δική μας χώρα' πρώτους όμως σās τους 'Αθηναίους άνέθρεψε και εκπαίδευσε ή θεά χίλια χρόνια πριν από μās και κατοίκησε τήν πόλι σας 'Αθήνα, προτίμησε δέ τόν τόπο σας, Σόλωνα, διότι εκεί έμελλε να γεννηθούν άνδρες, οι όποιοι θα τής έμοιαζαν στην άνδρεία και τή σοφία. Σεις οι 'Αθηναίοι κατοικείτε τόν τόπο αυτό έχοντας τους καλύτερους νόμους και έχοντας ξεπεράσει όλους τους ανθρώπους σε κάθε είδος άρετής, άφου, όπως είναι φυσικό, έχετε γεννηθεί και εκπαιδευτεί από θεούς («καθάπερ εϊκός γεννήματα και παιδεύματα θεών όντας»)). Δικαίως λοιπόν οι 'Ελληνες πίστευαν στην ύπεροχή των έναντι των άλλων συνανθρώπων των και διακήρυτταν τó «πās μη 'Ελλην βάρβαρος». 'Ο έξαιρετος πολιτισμός και ή έξοχη πνευματική άνάπτυξι των άρχαίων 'Ελλήνων βοήθησαν τους καθυστερημένους

πνευματικά λαούς να ἐξέλθουν ἀπὸ τὴν κατάστασι τῆς βαρβαρότητας καὶ νὰ ἐκπολιτιστοῦν. Ἡ πεποιθησί τους αὐτὴ δὲν πρέπει νὰ χαρακτηριστεῖ οὔτε ὡς νοσηρὴ οὔτε ὡς ὑπερφίαλη. Ἄλλωστε ἡ ὑπεροχὴ τῶν αὐτῆ ἀναγνωρίζεται καὶ ἀπὸ ὄλους τοὺς μεταγενεστέρους. Ὅταν τὸ ὑπουργεῖο Παιδείας τῆς Γερμανίας σχεδίαζε νὰ περιορίσει τὰ Ἀρχαῖα Ἑλληνικά στὸ Γυμνάσιο καὶ πρότεινε νὰ διδάσκονται Ἀρχαῖα Ἑλληνικά ἢ Ἀγγλικά, ὁ διαπρεπὴς κλασσικὸς φιλόλογος Ulrich von Wilamowitz-Moelendorff ἀντιτάχτηκε σθεναρῶς λέγοντας: «Χωρὶς τὰ Ἀρχαῖα Ἑλληνικά χάνεται ἡ γερμανικὴ μόρφωσι, στὴν ὁποία ὀφείλομε —καὶ ὄχι μόνον ἑμεῖς— τὸ πνευματικὸ μεγαλεῖο τοῦ 19ου αἰώνα».

Μόνον ἑμεῖς οἱ ἐνῶτεροι Ἕλληνες, μὴ γνωρίζοντας τὸ θαυμάσιον καὶ ἀνεπανάληπτον ἀρχαῖον ἑλληνικὸν πολιτισμὸν μας, περιφρονοῦμε τοὺς βαρῦτιμους πνευματικοὺς θησαυροὺς τῶν προγόνων μας καὶ δὲν δείχνομε τὴν προσήκουσα εὐλάβεια πρὸς τὴ σεπτὴ παράδοσι καὶ τὸ ἐνδοξο παρελθόν, μὲ τὸ ὁποῖο οἱ ἄλλοθενεῖς συνεχῶς ἐπιζητοῦν νὰ ἔχουν δεσμό. Καὶ δὲν ἀρκοῦσε μόνον ἡ ἐκδηλωθεῖσα ἀποστροφή ὀλίγων φιλολόγων καὶ λογίων ἀπὸ τὴν ἀρχαῖαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Καὶ ἡ ἑλληνικὴ Πολιτεία, διεπομένη ἀπὸ νεωτεριστικὸν πνεῦμα καὶ ἔχουσα βεβαίως ὄχι ἐπιστημονικὰ ἀλλὰ πολιτικὰ καὶ κομματικὰ κριτήρια, συμπορεύτηκε μὲ τὴν μειονοψηφίαν τῶν φιλολόγων καὶ τῶν λογίων Ἑλλήνων καὶ ἐπίσημα τὸ ἔτος 1976 κατάργησε διὰ νόμου τὴν διδασκαλίαν τῶν Ἀρχαίων Ἑλληνικῶν ἀπὸ τὸ πρωτότυπον στὸ Γυμνάσιον καὶ ἀντ' αὐτοῦ εἰσήγαγε τὴν μεταφράσει. Οἱ λόγοι, τοὺς ὁποίους προέβαλε ἡ μεταρρύθμισι ἐκεῖνη, ἦσαν ἄσθενεῖς καὶ δὲν μᾶς ἐπεισαν, ἀλλὰ οὔτε καὶ σήμερον μᾶς πείθουν, διότι οἱ δυσάρεστες συνέπειές τῆς δὲν μᾶς τὸ ἐπιτρέπουν. Ἴδου τὰ ἐπιχειρήματά τῆς: «Ἡ διδασκαλία τῶν Ἀρχαίων Ἑλληνικῶν στὸ Γυμνάσιον ἀπὸ τὸ πρωτότυπον πρέπει νὰ καταργηθῆ, 1) διότι ὁ προσανατολισμὸς τῆς σημερινῆς Παιδείας εἶναι πρακτικὸς καὶ ὄχι ἀνθρωπιστικὸς. Λόγοι ἔθνικοι ἐπιβάλλουν νὰ συμβαδίσῃ ἡ Ἑλλάδα στὴν ἴδια λεωφόρον μὲ τοὺς ξένους προηγμένους λαοὺς, οἱ ὁποῖοι κατευθύνονταν πρὸς τὴν πρόοδον τοῦ τεχνοκρατικοῦ πολιτισμοῦ. Τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ κείμενα θεωροῦνται σήμερον παρωχημένα καὶ ἡ ἀρχαῖα ἑλληνικὴ γλῶσσά των εἶναι ἄχρηστη καὶ νεκρὴ» 2) διότι κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν Ἀρχαίων Ἑλληνικῶν ἀπὸ τὸ πρωτότυπον ὁ μαθητὴς τοῦ Γυμνασίου ἔχανε πολῦτιμον χρόνον καὶ κατέβαλλε μεγάλο κόπον χωρὶς νὰ καρπώνεται τὰ ἀναμενόμενα ὀφέλη, ὅσον ἀφορᾷ ἀφ' ἑνὸς μὲν στὴ γλωσσικὴ καλλιέργεια τῶν μαθητῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ στὴν καταβαλλόμενῃ μεγάλῃ προσπάθειαν τῶν μαθητῶν νὰ προσεγγίσουν τὸ περιεχόμενον, ὅπου βρίσκεται ἡ μορφωτικὴ δύναμις τῶν κειμένων αὐτῶν. Ἀντιθέτως διὰ τῆς μεταφράσεως ὁ μαθητὴς ὀδηγεῖται ἀκοπίαστα στὴν κατανόησιν καὶ τὴν βίωσιν τῶν ἀξιών, ποὺ ὑπάρχουν σ' αὐτά» 3) διότι ὑπάρχει ἡ ἀναγκαιότητα εἰσαγωγῆς ἢ ἐπεκτάσεως ἄλλων ἐνδεχομένων μαθησέων στὸ πρόγραμμα τοῦ Γυμνασίου» 4) διότι ὑπάρχει κίνδυνος παραμερισμοῦ τῆς Νέας Ἑλληνικῆς» 5) διότι ἡ διδασκαλία τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσας στὴν Ἐκπαίδευσιν δημιουργεῖ γλωσσικὴ σύγχυσι» καὶ 6) διότι ἡ διδασκαλία τῶν Ἀρχαίων Ἑλληνικῶν ἀπὸ τὸ πρωτότυπον ἐπιδιώκεται ἀπὸ τὶς συντηρητικὰς δυνάμεις τῆς χώρας μας, μεταξὺ τῶν ὁποίων βρίσκονται οἱ θιασῶτες καὶ οἱ νοσταλγοὶ τῆς καθαρῆς γλώσσας».

Εἶναι γεγονὸς ἀναμφισβήτητον ὅτι πρὶν ἀπὸ τὴν μεταρρύθμισιν πράγματι ἡ διδασκαλία τῶν Ἀρχαίων Ἑλληνικῶν ἀπὸ τὸ πρωτότυπον εἶχε περιορισθεῖ κυρίως στὴν ἄχαρη τυπολογία τῆς γραμματικῆς καὶ τοῦ συντακτικοῦ εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ δίνεται ἡ προσήκουσα προσοχὴ στὸ περιεχόμενον τῶν κειμένων. Τὴν ἔλλειψιν αὐτὴ θέλησε ἡ μεταρρύθμισι νὰ θεραπεύσῃ καὶ ἀπομάκρυνε τὸ νεκρὸν,

ὅπως τὸ θεωρεῖ, γράμμα γιὰ νὰ κερδίσει τὸ πνεῦμα. Ἄς ἐξετάσουμε τὶς συνέπειες τῆς διδασκαλίας τῶν Ἀρχαίων Ἑλληνικῶν ἀπὸ μετάφρασι μόνον. Ὁ μαθητὴς τοῦ Γυμνασίου ἀποξενώθηκε ἐντελῶς ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ συνεχῆ καὶ ἀδιάσπαστη ἐνότητα ἀπὸ τὴ μυχθηναϊκὴ καὶ τὴν ὀμηρικὴ ἐποχὴ μέχρι σήμερα. Μὲ τὴ μεταρρύθμισι αὐτὴ ἀνοίγεται ἓνα βαθὺ ἀγεφύρωτο χάσμα, ποῦ εἶναι ἐπιζήμιον γιὰ τὸν Ἑλληνισμό. Ἡ γνῶσι τῆς Νέας Ἑλληνικῆς καὶ ἡ ὀρθὴ χρῆσι τῆς καθίστανται δύσκολες, ἐφ' ὅσον δὲν στηρίζονται στὴ γνῶσι τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς. Ἄν ὁ Ἑλληνας μαθητὴς δὲν γνωρίσει καὶ δὲν σπουδάσει τὴ μορφή καὶ τὴ δομὴ τῆς γλώσσας τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν κειμένων, δὲν θὰ εἶναι ἱκανὸς νὰ κατανοήσῃ καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. Τὸ βασικὸ ὄργανον, ποῦ χρειάζεται γιὰ νὰ μελετηθοῦν καὶ νὰ κατανοηθοῦν οἱ ἀξίες καὶ οἱ ιδέες ἐνὸς λαοῦ, εἶναι ἡ σπουδὴ τῆς γλώσσας, τὴν ὁποία δημιουργήσῃ ὁ λαὸς αὐτός. Ὁ ἀπόφοιτος μαθητὴς τοῦ Γυμνασίου, ὁ ὁποῖος δὲν διδάχθηκε Ἀρχαία Ἑλληνικὰ ἀπὸ τὸ πρωτότυπον, τὸ ὁποῖον οὔτε κἀν εἶδε, δὲν μπορεῖ νὰ καταλάβῃ τὴν ἱστορικὴ ἐξέλιξι τῆς μητρικῆς τοῦ γλώσσας, ἡ ὁποία ἐμφανίζεται ὡς Ἀρχαία Ἑλληνικὴ, Ἑλληνιστικὴ ἢ Κοινὴ ἢ Ἀλεξανδρινὴ, ὡς Βυζαντινὴ, ὡς Καθαρεύουσα καὶ ὡς Δημοτικὴ, ὅπως δείχνουν τὰ ἀρχαία ἑλληνικὰ κείμενα. Δὲν γίνεται ἐνιαία γλωσσικὴ διδασκαλία γιὰ νὰ καταφανεῖ ἡ ἐνότητα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας καὶ ἡ πολιτιστικὴ συνέχεια τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, διασπᾶται ἡ ἔθνικὴ καὶ ἱστορικὴ παράδοσι καὶ ἐπέρχεται τελεία ἀποξένωσι ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ γλῶσσα. Ὁ *Γρηγόριος Ξενόπουλος* μὲ τὸ ψευδώνυμον *Φαίδων* σὲ ἄρθρον του γράφει μεταξὺ τῶν ἄλλων: «*Ἡ γλῶσσα εἶναι ἔθνικὸς θεσμὸς, παράδοσις, σύμβασις, νόμος*» (*Διάπλασις τῶν παιδῶν*, 29 Ὀκτ. 1943=ἀναδημοσίευσι στὸ περιοδικὸ «*Νέοι Δρόμοι*», Δεκέμβριος 1943, σσ. 1-2). Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο ὁ ἀπόφοιτος τοῦ Γυμνασίου δὲν εἶναι δυνατόν νὰ κατανοήσῃ οὔτε τὶς περικοπὲς τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ τῶν ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν κειμένων καὶ τὸ χειρότερον ἀπὸ ὅλα οὔτε καὶ στὴ Καθαρεύουσα γραμμένα ἔργα τῶν νεωτέρων συγγραφέων, ὅπως λ.χ. τοῦ *Κάλβου*, τοῦ *Κονδυλάκη*, τοῦ *Ροῖδη*, τοῦ *Παπαδιαμάντη*, τοῦ *Κοραῆ*, τοῦ *Παπαρρηγόπουλου* καὶ τοῦ *Πολίτη*. Ἐτσι λοιπὸν ἡ διδασκαλία τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς Γραμματείας ἀπὸ μετάφρασι δὲν προσδίδει στὸν μαθητὴν ὑψηλὸ φρονηματοσμὸν καὶ δὲν συμβάλλει εἰς τὴν καλλιέργεια τῆς ἔθνικῆς μας ταυτότητος καὶ αὐτοσυνειδησίας, ἀλλὰ ὑποβαθμίζεται καὶ δημιουργεῖ ἀπλῶς τὴν ἐντύπωσι ἐνὸς μαθήματος Νέων Ἑλληνικῶν μὲ περιεχόμενον ἀνήκον σὲ παλαιότερη ἐποχὴ. Ἡ πλήρης αὐτὴ διακοπὴ τῆς ἐπικοινωνίας τῶν μαθητῶν τοῦ Γυμνασίου μὲ τὴν Ἀρχαία Ἑλληνικὴν, τὴν Κοινὴν, τὴ Βυζαντινὴν καὶ τὴν Καθαρεύουσαν καὶ ἡ ἀποκοπὴ τῶν μαθητῶν ἀπὸ τὴν πλούσια φιλολογικὴ μας παράδοσι ἔχουν ὡς ἀποτέλεσμα τὴ γλωσσικὴ ἔνδεια, τὴ δυσλεξία στὸν γραπτὸ καὶ τὸν προφορικὸ λόγο καὶ τὴ δυσάρεστη συνέπεια αἰσθητῆς μειώσεως τῆς ἑλληνομάθειας. Ἡ ἄγνοια λέξεων ἀπὸ τοὺς ὑποψηφίους τῶν Γενικῶν Εἰσιτηρίων Ἐξετάσεων στὰ Ἀνώτατα Ἐκπαιδευτικὰ Ἰδρύματα, ὅπως εἶναι οἱ λέξεις *ἀμίλλα*, *ἀρωγὴ*, *εὐδοκίμησις* κ.ἄ., δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς μεταρρυθμίσεως; Ἡ μήπως εὐθύνονται γι' αὐτὴ τὴν ἄγνοια οἱ ὑποψήφιοι μαθητές; Ἀσφαλῶς ὄχι, διότι τὶς λέξεις αὐτὲς δὲν εἶναι δυνατόν νὰ συναντήσουν στίς μεταφράσεις τῆς Δημοτικῆς, ἡ ὁποία ἀποφεύγει αὐτὲς ὡς λέξεις τῆς Καθαρεύουσας καὶ τὶς ἀντικαθιστᾷ μὲ τὶς συνώνυμες ἀντιστοίχως: «*συναγωνισμός*», «*βοήθεια*» καὶ «*πρόδος*». Ἀντιθέτως διὰ τῆς ἐπικοινωνίας μας μὲ τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα τοῦ παρελθόντος καὶ διὰ τῆς ἀναδρομῆς στὸ παρελθὸν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐπιτυγχάνεται πάντοτε ὁ ἐμπλουτισμὸς τῆς ζωντανῆς γλώσσας.

Μὲ τὴν κατάργησι τῆς διδασκαλίας τῶν Ἀρχαίων Ἑλληνικῶν ἀπὸ τὸ πρωτότυπον καὶ μὲ τὴν εἰσαγωγὴ μόνον τῆς μεταφράσεως στὸ Γυμνάσιον ἢ

Πολιτεία αποστειρεί από τους αποφοίτους του Γυμνασίου, οι όποιοι είναι και οι περισσότεροι από εκείνους του Λυκείου, το δικαίωμα να γνωρίσουν και αυτοί τον γλωσσικό πλούτο της αρχαίας ελληνικής Γραμματείας από το πρωτότυπο, όπως οι μαθητές του Λυκείου. Μιά τέτοια διάκρισι μεταξύ των μαθητών του Γυμνασίου και του Λυκείου είναι αντιπαιδαγωγική και αντιδημοκρατική.

Ἡ διδασκαλία τῶν Ἀρχαίων Ἑλληνικῶν ἀπὸ τῆ μετάφρασι μόνον ἀποξενώνει σὺν τῷ χρόνῳ τῆ Δημοτικῆ ἀκόμη περισσότερο ἀπὸ τὴν Ἀρχαία Ἑλληνικὴ καὶ τοιοιτοτρόπως δυσχεραίνει τὴν ἐπαφὴ τῶν Ἑλλήνων ὡς ἀτόμων καὶ Κράτους μὲ τὸν πολιτισμένο κόσμον καὶ ἀποκόπτει ἓνα δεσμὸ πνευματικῆς ἐπικοινωνίας καὶ φιλελληνισμοῦ, ποῦ ἔχει ἀναπτυχθεῖ μεταξύ τῶν ἄλλων λαῶν καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Κάθε μετάφρασι ἀρχαίου κειμένου, καὶ μάλιστα ποιητικοῦ, ἀποτελεῖ νοθεία τῆς οὐσίας τοῦ κειμένου καὶ παραμόρφωσι τοῦ κάλλους τῆς γλωσσικῆς μορφῆς του. Τὰ διάφορα λογοτεχνικὰ εἶδη, ὡς γνωστόν, γράφονταν σὲ διάφορον τὸ καθένα γλωσσικὸ ἰδίωμα μὲ ἀνάλογη χρῆσι λέξεων, μορίων κ.τ.λ. Κατὰ τῆ μετάφρασι οἱ ἰδιαιτερότητες αὐτῆς καταστρέφονται καὶ μαζί τους χάνεται τὸ προσωπικὸ ὕφος τοῦ ἔργου τοῦ συγγραφέα.

Σοβαρὲς λοιπὸν εἶναι οἱ συνέπειες, ποῦ εἶχε ἡ κατάργησι τῆς διδασκαλίας τῶν Ἀρχαίων Ἑλληνικῶν ἀπὸ τὸ πρωτότυπον στὸ Γυμνάσιον. Αἰσθητὴ εἶναι ἡ κακοδαιμονία, ποῦ ἀκολούθησε τῆ μεταρρύθμισι: Γλωσσικὴ ἔνδεια, σημαντικὴ μείωσι τῆς ἐλληνομάθειας, ἐκφραστικὴ ἀνικανότητα, ἀσάφεια στὴ διατύπωσι, ἀδυναμία τῶν μαθητῶν νὰ κατανοήσουν ἀκόμη καὶ κείμενα νεωτέρων λογίων τῆς πατρίδας μας.

Ἀλλὰ καὶ ἡ διδασκαλία τῶν Ἀρχαίων Ἑλληνικῶν ἀπὸ τὸ πρωτότυπον, ποῦ γίνεται γιὰ πρώτη φορὰ στὸ Λύκειον, ἀποτελεῖ προσπάθεια ἄγονη καὶ οὐτοπιστικὴ. Πρῶτον διότι ὁ χρόνος διδασκαλίας γιὰ δύο μόνον ἔτη στοὺς μαθητῆς τῆς Α΄, Β΄ καὶ Δ΄ Δέσμης καὶ γιὰ τρία ἔτη μόνον στοὺς μαθητῆς τῆς Γ΄ Δέσμης εἶναι ὀλίγος, ποῦ καταναλώνεται κυρίως στὴν ἐκμάθησι τῆς γραμματικῆς καὶ τοῦ συντακτικοῦ, δευτερευόντως δὲ στὶς ιδέες καὶ στὰ νοήματα τοῦ περιεχομένου τῶν κειμένων. Δεύτερον διότι ὁ μαθητὴς ἐκδηλώνει τὰ ἰδιαίτερα ἐνδιαφέροντα ποῦ ἔχει γιὰ τὴν κατεύθυνσι τῶν σπουδῶν του. Τρίτον διότι ἀπὸ τοὺς μαθητῆς τῶν περισσοτέρων κατευθύνσεων ἡ διδασκαλία τῶν Ἀρχαίων Ἑλληνικῶν θεωρεῖται καταναγκαστικὴ καὶ καταντάει γι' αὐτοὺς βαρετὴ καὶ ἀνώφελη ἢ ἀπὸ πολλοὺς ἢ διδασκαλία αὐτὴ περιφρονεῖται. Τέλος διότι ἡ ἡλικία τῶν δέκα πέντε καὶ δέκα ἕξι ἐτῶν, στὴν ὁποία βρίσκονται οἱ μαθητῆς τῆς Α΄ Λυκείου, δὲν προσφέρεται γιὰ τὴν ἐναρξὶ ἐκμαθήσεως τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς γλώσσας, ὅπως ταιριάζει ἡ ἡλικία τῶν δώδεκα καὶ δέκα τριῶν ἐτῶν τῶν μαθητῶν τῆς Α΄ Γυμνασίου.

Ἡ πεῖρα καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς μεταρρυθμίσεως αὐτῆς ἔδειξαν ὅτι τὰ ἀρχαία ἐλληνικὰ Γράμματα καὶ ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα φθίνουν καὶ κινδυνεύουν νὰ ἐξαφανιστοῦν ἀπὸ τὸν τόπον ὅπου γεννήθηκαν. Αἴτημα λοιπὸν καθολικὸ καὶ ἐπιτακτικὸ καὶ ἀνάγκη ἐπιβεβλημένη καὶ ἐθνικὴ νὰ περισώσομε τὸν πολυτιμώτατον πατρίδα ἀλλὰ πανανθρώπινον θησαυρὸν μας, τὰ Ἀρχαία Ἑλληνικά.

Ἡ ἐπαναφορὰ τῶν Ἀρχαίων Ἑλληνικῶν κρίνεται ἀναγκαία, 1) διότι ἀπὸ ἀπόψεως γλωσσολογικῆς ἢ ἐνότητι τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας ἀπαιτεῖ ἐνιαία γλωσσικὴ διδασκαλία τῆς. Μὲ τὴν παγχρονικὴν προσπέλασι τῆς ἐπιτυγχάνεται ἡ συνειδητοποίησι τῆς γλωσσικῆς καὶ πολιτιστικῆς συνέχειας τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος· 2) διότι ἀπὸ τῆ διδασκαλίας τῶν Ἀρχαίων Ἑλληνικῶν θὰ ἐνδυναμωθεῖ καὶ θὰ ἐμπλουτισθεῖ ἡ Νέα Ἑλληνικὴ· 3) διότι ὁ μαθητὴς θὰ ἔλθῃ σὲ ἄμεση θέα μὲ τὸ ἀρχαῖον κείμενον καὶ θὰ συμμετάσχει στὸν ἐρμηνευτικὸν ἀγῶνα πρὸς ἄρσι τῶν γλωσσικῶν καὶ συντακτικῶν δυσκολιῶν γιὰ νὰ κατανοήσῃ τὸ

πηγαίο και πρωτότυπο έργο, τὸ ὁποῖο θὰ μελετηθεῖ μὲ τὴ γλῶσσά του. Εἶναι αὐτονόητο ὅτι γλῶσσα καὶ περιεχόμενο συνυπάρχουν. Ἡ γλῶσσα δὲν εἶναι μανδύας ἢ περιβλήμα τοῦ περιεχομένου ἢ τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν ἀξιών, ποὺ περιέχονται σ' αὐτό. Ἡ γλῶσσα, ἡ μορφή τοῦ κειμένου εἶναι ἡ οὐσία, ἡ βασικὴ ὕλη, ὅπως καὶ τὸ περιεχόμενο τοῦ ὄλου ἔργου. Ὅπως ἐπιβάλλεται νὰ ἰδεῖ κανεὶς μὲ τὰ μάτια του τὰ πρωτότυπα ἔργα τέχνης, λ.χ. ἀγάλματα, ἔργα κεραμικῆς, νομίσματα καὶ ὄχι ἀντίγραφα αὐτῶν, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο πρέπει νὰ γίνεται καὶ μὲ τὰ ἀρχαῖα κείμενα. Ἡ γλωσσικὴ μορφή εἶναι σὲ τόσο μεγάλο βαθμὸ ἐνωμένη μὲ τὴ μορφή τῶν ἰδεῶν, καὶ μάλιστα μὲ τὸ ἦθος καὶ τὸν καλλιτεχνικὸ τρόπο συλλήψεως καὶ διαμορφώσεως τους ἀπὸ τὸ δημιουργό, ὥστε νὰ μὴν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξει ποτὲ τὸ ἓνα χωρὶς τὸ ἄλλο. Εἶναι ἐπομένως λογικὸ καὶ βέβαιο ὅτι μιὰ μετάφρασι δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ ταυτιστεῖ μὲ τὸ πρωτότυπο, ὅπως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ταυτιστεῖ ἓνα μαρμάρينو ἔργο τέχνης μὲ μιὰ ἀναπαραγόμενη παράστασι σὲ γύψο· 4) διότι τὸ πνεῦμα τῶν μαθητῶν ἐξασκεῖται καὶ πειθαρχεῖ μὲ τὴ διδασκαλία τῆς γραμματικῆς καὶ τοῦ συντακτικοῦ, ὅπως συμβαίνει μὲ τὰ Λατινικὰ καὶ τὰ Μαθηματικά. Ἡ ἀσκησι πᾶνω στὸ πειθαρχημένο ἀρχαῖο κείμενο δομεῖ τὴ σκέψι, ἀκονίζει τὸ μυαλὸ καὶ ἐνδυναμώνει τὴ μνήμη τοῦ μαθητῆ· 5) διότι ἡ ἀναγκαιότητα τῆς ἐπινοίας τῶν Ἀρχαίων Ἑλληνικῶν ἀπὸ τὸ πρωτότυπο ἀποσκοπεῖ στὴν ἐξισορρόπησι τοῦ τεχνοκρατικοῦ προσανατολισμοῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως· καὶ 6) διότι, ἂν τὰ Ἀρχαῖα Ἑλληνικὰ διδάσκονται στὴ Δευτεροβάθμια Ἐκπαιδεύσι πολλῶν χωρῶν τῆς Ἀλλοδαπῆς καὶ θεωροῦνται ὡς πηγὴ τῶν εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν, καὶ γενικότερα μὲ τὰ Λατινικὰ ὡς πηγὲς τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, πόσο μᾶλλον ἀναγκαῖα πρέπει νὰ θεωρεῖται ἡ γνώσι τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσας στὴν πορεία τῆς ἐξελιζέως της πρὸς τὴ Νέα Ἑλληνικὴ, ποὺ ἀποτελοῦν ἐνιαῖα γλῶσσα, ὅπως ἀποδεικνύουν τὰ γλωσσολογικὰ δεδομένα.

Γιὰ τὴ θεραπεία τῆς κακοδαιμονίας αὐτῆς καὶ τὴν ἀνύψωσι τοῦ ἐπιπέδου τῆς μορφώσεως τῶν μαθητῶν ἐπιβάλλεται νὰ ἀναμορφωθεῖ τὸ ὄλο ἐκπαιδευτικὸ μας πρόγραμμα ἀπὸ τὴν Πρωτοβάθμια μέχρι καὶ τὴν Τριτοβάθμια Ἐκπαιδεύσι. Ἀναμφιβόλως ἡ μαθητιῶσα νεολαία χρειάζεται κατάλληλα ἔγχειριδια, περιέχοντα γόνιμα καὶ ἔλκυστικὰ ἀποσπάσματα, τὰ ὁποῖα θὰ νουθετοῦν καὶ θὰ γοητεύουν αὐτὴν μὲ ἓναν καινούριον τρόπο διδασκαλίας, ποὺ θὰ συνδυάζει τὸν γραμματικὸ-συντακτικὸ καὶ τὸν ἐννοιολογικὸ, νοηματικὸ τρόπο ἐρμηνείας. Μὲ τὴ διαδικασίαν αὐτὴ ἐπιτυγχάνονται ἡ προσέγγισι τῶν ἀρχαίων κειμένων ἀπὸ τὸ πρωτότυπο καὶ ἡ ἐμβάθυνσι στὴ μορφή καὶ στὸ περιεχόμενό τους. Ἐτσι ἀσκεῖται ἡ κατ' ἐξοχὴν εὐεργετικὴ ἐπίδρασι τῶν Ἀρχαίων Ἑλληνικῶν, ποὺ δὲν ἐξασφαλίζεται μὲ τὴ διδασκαλία μόνον ἀπὸ τὴ μετάφρασι, καὶ ἐπιδιώκονται ἡ ψυχικὴ καλλιέργεια καὶ ἡ πνευματικὴ συγκρότησι τῶν μαθητῶν. Αὐτὴ ἡ διαδικασίαν ἐπιζητεῖ τὴ γνήσια ἀνθρωπιστικὴ παιδείαν, διὰ τῆς ὁποίας ὁ νέος καλλιεργεῖται διανοητικὰ, βουλευτικὰ, ἠθικὰ καὶ αἰσθητικὰ καὶ ἀποκτᾷ αὐτοσυνειδήσι, μαθαίνει γιατί ζῆ, ἀναπτύσσει προσωπικότητα ἐλεύθερη, ἀπαλλαγμένη ἀπὸ κάθε εἶδος ἰδιοτέλεια καὶ ὀφελισμὸ.

Εἶναι γνωστὸ ὅτι ἡ πατρίδα μας ὑστερεῖ στὴν ἀνάπτυξι τῆς τεχνολογίας καὶ τῶν ἐφηρμοσμένων θετικῶν ἐπιστημῶν καὶ εἶναι οὐραγὸς τῶν προηγμένων χωρῶν. Εἶναι ὅμως ἀνεπίτρεπτο γιὰ μᾶς τοὺς Ἕλληνας νὰ μὴ κατέχομε μιὰ κεντρικὴ θέσι στὸν ἀνθρωπιστικὸ πολιτισμὸ. Ἐχομε τὶς ἀπαραίτητες προϋποθέσεις καὶ τὶς βασικὰ ἀρετὰς, οἱ ὁποῖες μᾶς ἐγγυῶνται μιὰ διάκρισι στὸν τομέα αὐτόν. Ἡ καλλιέργεια τῆς ἀνθρωπιστικῆς παιδείας πρέπει νὰ ἀποτελέσει τὸ βασικὸ στόχο τόσο τῆς Πολιτείας ὅσον καὶ ὄλων τῶν Ἑλλήνων, ἡ ὁποία σὲ συνδυασμὸ μὲ τὰ νεοελληνικὰ πνευματικὰ ἐπιτεύγματα θὰ δυνηθεῖ νὰ προβάλει τὴν Ἑλλάδα μὲ τὴ δικὴ της πολιτιστικὴ παρουσίαν στὸ σύγχρονον κόσμον, ὥστε νὰ διεκδικήσει μιὰ πρωτεύουσα θέσι στὸν εὐρωπαϊκὸ καὶ γενικότερα στὸν παγκόσμιον οὐμανισμὸ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ἰ. Μ. Ἀρβανίτη, Μιά ἐπιστολή καὶ μιὰ εἰσήγηση «ἐπίκαιρες», *Ἐλευθεροτυπία*, 6 Δεκεμβρίου 1986, σελ. 29.
- Π. Κ. Βλάχου, Ἡ διδασκαλία τῶν Ἀρχαίων Ἑλληνικῶν αἴτημα ἐθνικόν, Ἀθήναι 1988.
- Κ. Ν. Παπανικολάου, Τὰ Ἀρχαῖα Ἑλληνικά, Βιβλιοπωλεῖον τῆς «Ἑστίας», Ἀθήναι (ἄ. ἔ.).
- Κ. Τσάτσου, Παιδεία καὶ Γλῶσσα, Ἀθήνα 1986: Ἀστρολάβος/Εὐθύνη 28.
- Ἡ ἀντιδικία τῶν τόνων*, Ἐκ τῶν συνεδριῶν τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἐν Ἀθήναις 1944.